

Model obnove povijesne jezgre Vukovara nakon Domovinskog rata

1. Uvod¹

Ni u jednome europskom gradu, nakon Drugoga svjetskog rata, nije zabilježeno tako sustavno razaranje spomeničke baštine tolikih razmjera, kako se to 1991. dogodilo u Vukovaru. Taj je grad po svojoj tragičnoj sudbini naš Dresden, ili Coventry, Gdanjsk, naša Varšava..., i s iskustvom njihova razaranja a potom i složenih, svjetski poznatih primjera urbanih obnova trebalo je pripremiti i osmišljeno provesti obnovu Vukovara. Nažalost, gledajući cjelinu grada danas na početku desete sezone obnove, rezultati uglavnom nisu dobri i doimaju se više kao rezultat stihije negoli kao posljedica promišljenoga konzervatorsko-urbanističkog stava. U tome su, uza sve poteškoće o kojima će biti riječi, najvrjedniji primjeri spomeničke baštine još i najbolje prošli.

2. Povijesna urbana cjelina Vukovara do 1991. – valorizacijski okvir²

Paradigmatsko je valorizacijsko značenje za slabo poznatu vukovarsku baštinu imalo mišljenje prof. Radovana Ivančevića, izneseno 1986. u knjizi *Umjetničko blago Hrvatske*: »Možda je u Hrvatskoj Vukovar danas najbogatiji grad spomenicima vrhunske kvalitete i jedinstvenoga baroknoga duha...«.

Unatoč vrijednosti i brojnosti spomenika, stanje zaštite kulturnih dobara do Domovinskoga je rata bilo daleko ispod razine očekivanoga konzervatorskog interesa. Unutar granica zaštićene urbane cjeline bilo je samo osam formalno registriranih zgrada, te još četiri izvan jezgre.

Sumirajući dosadašnja valorizacijska saznanja o spomeničkoj baštini Vukovara može se zaključiti da je najdominantniji stilski sloj u slici povijesnog dijela grada kasnobarokna arhitektura 18. stoljeća, uz pojedine akcentne zgrade visokoga historicizma. Među urbanističkim intervencijama izdvajaju se prve sanitarne regulacije dijelova naselja nakon kuge (primjerice zona »Švapskog brda« i »Šapudla«, 1795./96.), zatim regulacija središta grada provedena nakon velikog požara (1822.) i međunarodno relevantna realizacija satelitskoga industrijskoga grada Bata-ville / Borovo (1931.-1938.). U gradskoj slici sve bitne odlike urbanog identiteta sadrži prepoznatljiva »dunavska« panorama. (sl. 1)

3. Razaranje baštine 1991. i ratne štete na spomenicima³

Ratna djelovanja u gradu u punom su se intenzitetu manifestirala tijekom 86 dana opsade i velike bitke za Vukovar, od 25. kolovoza do 18. studenog 1991.

Nijedan povijesni objekt u Vukovaru nije prošao bez ratne štete na građevnoj strukturi ili inventaru – u rasponu od površinskih indirektnih oštećenja (I. kategorija), pa do potpunoga rušenja (VI. kat.). O opsegu razaranja grada u Domovinskom ratu zorno govori procjena ukupne ratne štete od oko 9 milijardi kuna. Samo na vukovarske spomeničke građevine (uži izbor od 171 procijenjene zgrade) otpada preko 469,6 milijuna kuna, što je gotovo ¼ ukupnih ratnih šteta na svim kulturnim dobrima u Hrvatskoj! Karakter stradanja baštine u najužem gradskom središtu pokazuju i pojedinačne utvrđene štete na najvažnijim spomeničkim građevinama, primjerice na dvorcu Eltz (47,1 milijuna kn), franjevačkom samostanu i crkvi Sv. Filipa i Jakova (45,1 milijuna kn), Radničkom domu (40,3 milijuna kn), itd. Od prvih pet najviših pojedinačnih šteta na spomeničkim objektima u RH, čak su četiri utvrđene u Vukovaru. Među 19 u ratu stradalih povijesnih urbanih cjelina u Hrvatskoj, u Vukovaru je utvrđena daleko najviša i apsolutna i relativna ratna šteta (iskazana po m² spomeničke građevine), koja je ovdje iznosila prosječno 1223 DEM/m² oštećene građevine (zbog usporedbe u Sisku je to svega 34 DEM/m², Dubrovniku 115 DEM/m², itd.). (sl. 2)

4. Pripreme za obnovu

■ *Dokumentacija*⁴ – Osnovne konzervatorsko-urbanističke podloge bile su oblikovane već nekoliko godina prije reintegracije, poput GIS »Projekta Vukovar« (1994.) kao prvog fundusa prostornih podataka o Vukovaru, ili UNESCO-ova »Projekta Vukovar« (1995./96.) usmjerenog na stvaranje dokumentacijsko-informacijske baze kao podloge za buduću obnovu vukovarske povijesne jezgre.

Među urbanističkim planovima izdvajaju se *GUP grada Vukovara* (1996.) i *Detaljni regulacijski plan uređenja središnjeg gradskog područja grada Vukovara* (1996./97.). Međunarodni natječaj *EUROPAN 5* (1997.-1999.) organiziran je u

vrijeme kada je obnova Vukovara već bila započela na prostoru posve srušenih stambenih zgrada (lokacija »Dunav I«). Za taj se dio tražio model rekonstrukcije / nove izgradnje, no natječaj je rezultirao očekivano preavangardnim rješenjima.

■ *Stručna tijela*.⁵ – Pri Ministarstvu razvitka i obnove već je 1996. formiran zasebni stručni odjel (tzv. »vukovarska soba«). U proljeće 1996. osnovana je *ad hoc* pregovaračka skupina koja je s državne razine pod zaštitom UNTAES-a uspjela ući u Vukovar, obaviti razgovore s »krajinskim« vlastima i snimiti stanje građevnog, poglavito spomeničkog fonda. Iste je godine Vlada Republike Hrvatske osnovala državni *Stožer za obnovu spomenika kulture i kulturne baštine Grada Vukovara*. U listopadu 1997. *Posebna komisija za popis i procjenu ratnih šteta na spomenicima kulture* procijenila je štete na 123, a sljedeće godine na još dopunskih 48 izabраниh spomeničkih objekata. Ministarstvo razvitka i obnove je 1997. u gradu ustrojilo *Centar za obnovu Podunavlja*, u kojemu su mjesto našle terenske ispostave raznih ministarstava.

■ *Financijska podloga*.⁶ – Sredstva za obnovu Vukovara isprva su uglavnom osiguravana političkim akcijama, poput poziva predsjednika Tuđmana hrvatskim županijama da svojim sredstvima u Vukovaru obnove po jedan kapitalni javni objekt. U donacijskoj strukturi deset je županija za obnovu »dobilo« spomeničke građevine, a jedanaest suvremene, utilitarne. U apsolutnim iznosima najviše je participirao Grad Zagreb (15 milijuna kn), a najmanje Dubrovačko-neretvanska županija (250 tisuća kn). O lošoj aproksimaciji izračuna troškova županijskih donacija slikovito govori primjer vile Knoll (zgrada uprave Bolnice) za koju je Sisačko-moslavačkoj županiji utvrđena donacijska obveza od 2,5 milijuna kn, obnova je u konačnici iznosila gotovo peterostruko više – čak 11,7 milijuna kn – a županija je od toga iznosa uplatila skromnih 625 tisuća kn (svega 5,34 % stvarnog troška obnove)!

Drugu neveliku grupu donatora činile su uspješne hrvatske tvrtke (»Pliva«, »Croatia osiguranje«, itd.), poneka paradržavna institucija (Hrvatska gospodarska komora, razni fondovi), političke stranke sa svojim inozemnim podružnicama, udruge, u jednom slučaju znanstvena ustanova (HAZU) te nekoliko pojedinaca.

U jesen 1998. organizirana je međunarodna donatorska konferencija koja nije donijela nove izvore financiranja za obnovu spomeničkoga fonda. Važan je međunarodni iskorak učinjen 1999. uvrštenjem povijesne jezgre Vukovara u katalog sto najugroženijih spomeničkih lokaliteta na svijetu *World Monuments Watch-a*. Komplementarne akcije na financiranju obnove provodi i *International Trust for Croatian Monuments*. Do sada najveći iznos međunarodne pomoći namijenjene obnovi vukovarske baštine kreditom je 2005. osigurala *Council of Europe Development Bank* (CEB) u okviru projekta »Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok – Vukovar – Vučedol«, gdje je za obnovu kompleksa dvorca Eltz osigurano 103,8 milijuna kn, a za baroknu jezgru 31,6 milijuna kn.

5. Prethodna razmišljanja o modelu obnove⁷

Već u prvim danima nakon okupacije grada na Televiziji Beograd emitirani su bizarni stavovi o »obnovi«, zapamćeni i po izjavi jednog od »krajinskih« dužnosnika (kasnije često parafraziranoj), da će se »...Vukovar obnoviti tako da bude još stariji i još lepši nego pre...«. Od strane okupacijskih vlasti u više se navrata spominjala izgradnja Vukovara »u duhu srpskog baroka« (sic!).

Među hrvatskom prognaničkom populacijom prvih je godina dominirao posve nihilistički stav o eventualnoj budućoj obnovi (povratak još nije bio izgledan), po kojemu je Vukovar trebalo ostaviti u ruševinama kao trajni spomenik srpskom zločinu, a negdje u blizini izgraditi posve novi grad. Blaži je bio stav da se gradsko središte ili barem neki dijelovi zadrže kao konzervirane ruševine (model Hirošime ili Berlina).

Stručna razmišljanja upućivala su na potrebu osmišljavanja *cjelovitog modela obnove*, svakako uz konzultiranje relevantnih međunarodnih iskustava velikih urbanih rekonstrukcija provedenih nakon Drugog svjetskog rata. I dok je cjelina grada još bila otvoreni planerski problem, za zonu povijesnog središta dominantan je bio konzervatorski kriterij potpunog faksimiliranja srušenih građevina, pa i čitavih dijelova grada. U grupaciji urbanista prigodom izrade planova odlučeno je da se identitet i prepoznatljivost Vukovara očuva preko *izabраниh* neupitnih vrijednosti grada, a ne preko *ukupnosti* njegove strukture. Nažalost, imperativni je politički stav za buduću obnovu glasilo »svako u svoju kuću, svako na svoju parcelu«, što je *de facto* značilo da restrukturacije i regulacijskih zahvata ne može biti! U konačnici, danas je Vukovar grad u kojemu je svaka treća kuća postala trajna ruševina, a urbana je struktura u uličnim potezima diskontinuirana i obnovljena »točkastim« intervencijama, s brojnim prostornim cezurama i praznim parcelama koje su ostale izvan programa obnove.

6. Obnova grada: rezultati prvih 10 godina (1998.-2007.)

■ *Organizacija obnove*.⁸ – Fizička obnova grada provodi se od vremena mirne reintegracije 15. siječnja 1998., uglavnom u organizaciji Ministarstva razvitka i obnove (MRO), pri čemu je utjecaj Službe zaštite spomenika na aktivnostima unutar povijesne urbane cjeline, unatoč agilnoj Konzervatorskoj komisiji za Vukovar, bio vrlo ograničen i sveden na *praćenje*, a ne na *vođenje* obnove spomeničkih građevina. Naime, sve natječaje i ugovaranja usluga i radova provodilo je MRO (bez participacije predstavnika Službe zaštite), a glavni *consulting* (»krovni nadzor«) na terenu je u ime Ministarstva obavljao Hrvatski institut za mostove i konstrukcije (HIMK).

Kao pomoć gradskim službama 1998. je osnovan *Savjet za prostorno uređenje grada*, a kao »hibridno« konzultativno tijelo Poglavarstva i MRO osnovan je i *Savjet za obnovu grada*. Konzervatorski odjel Osijek ustrojio je 1998. u Vu-

kovaru terenski ured, a zbog opsega i složenosti poslova na rekonstrukciji kulturnih dobara 1999. osnovana je i *Stručna grupa za obnovu spomenika kulture na području grada Vukovara*. Nažalost, ta raznorodna tijela često pomiješanih i »preklopljenih« ingerencija nikada nisu održala nijedan zajednički sastanak, niti je postojao ikakav usuglašeni stav o provedbi obnove Vukovara.

Postupak obnove. – Konzervatorska je služba kod svih važnijih spomeničkih građevina ipak uspjela nametnuti visoku razinu procedure obnove koja je podrazumijevala:

- procjenu ratne štete,
- deminiranje, raščišćavanje i po potrebi interventnu privremenu zaštitu,
- detaljno arhitektonsko (eventualno i geodetsko) snimanje postojećeg stanja,
- konzervatorsko-restauratorske istraživačke radove,
- definiranje posebnih konzervatorskih uvjeta,
- izradu projekata (uz stalne konzervatorske konzultacije),
- reviziju projekata,
- izvedbu građevinskih radova, uz direktivni konzervatorski nadzor.

■ *Metode obnove.*⁹ – U granicama povijesne urbane cjeline Vukovara primijenjena su četiri temeljna oblika obnove.

1) *Konzervatorsko-restauratorska obnova* postojećih spomeničkih građevina primjenjuje se kod najvećeg broja povijesnih zgrada (uglavnom I. – IV. kategorije oštećenja) kod kojih je moguće zadržavanje izvorne strukture građevine, uz odgovarajući rekonstrukcijski postupak (npr. franjevački samostan, palača Županije i dr.). (sl. 3)

2) *Faksimilna obnova* primjenjivana je selektivno, samo kod potpuno srušenih građevina (VI. kategorija oštećenja), istaknute vrijednosti i dostatne razine dokumentiranosti (npr. barokna kuća Poić, zgrada »Croatie«). (sl. 4)

3) *Obnova suvremenim interpolacijama* primjenjuju se (kao i faksimili) za rekonstrukciju / ponovnu izgradnju potpuno srušenih dijelova gradske jezgre, ali samo ondje gdje raniji objekti nisu činili pojedinačne vrijednosti u prostoru, pa ih nije opravdano vraćati, ili kada se nije raspolagalo kvalitetnom dokumentacijom za obnovu srušene povijesne zgrade. U svim slučajevima suvremenih interpolacija u povijesnoj jezgri Vukovara konzervatorski je uvjetovano zadržavanje:

- povijesnog koridora ulice,
- povijesne parcelacije,
- povijesne regulacijske i građevinske linije,
- povijesne katnosti ili visine,
- povijesne ili tradicijske namjene.

Oblikovanjem se ni u jednom primjeru interpolacije nije mikrijski ili pseudostilski imitirala okolna povijesna izgradnja, već se očekivala nova autorska arhitektura (istaknuti je primjer stambeno-poslovna zgrada »Blok 21 A« arhitekata Vinka Penezića i Krešimira Rogine, ovjenčana nagradom

»Vladimir Nazor« kao najbolje arhitektonsko djelo u Hrvatskoj za 2002. godinu). (sl. 5)

Kao potpuna suprotnost visokoj razini oblikovanja novih višestambenih, poslovnih i javnih zgrada ističu se, na mjestima srušene ambijentalne ili pučke arhitekture u rubnim i kontaktnim dijelovima povijesne jezgre, nepregledni potezi bezlične nove individualne gradnje sitnog i neurbanog mjera, često posve ruralne tipologije (program obnove obiteljskih kuća). (sl. 6)

4) *Gabaritne ili oblikovne korekcije* provode se kod neuklopljenih suvremenih građevina ili u slučajevima restitucije ranije degradiranih povijesnih objekata.

■ *Aktualni problemi obnove.*¹⁰ – Ukoliko zanemarimo koncepcijske probleme obnove koji su proizašli iz nepostojanja cjelovitog modela rekonstrukcije grada, zanimljivo je vidjeti s kojim se konkretnim problemima dnevno susrećemo »na terenu«. Među tipičnim pojavnostima izdvaja se nekoliko situacija.

1) *Loši i neiskusni projektanti* »opće prakse« među kojima mnogi nikada nisu radili na spomeničkim objektima, a posao su dobili kao najjeftiniji ponuditelji putem natječaja u kojemu stručne referencije prethodnog rada na spomenicima nisu postojale kao uvjet ili nisu mogle biti odlučujući kriterij odabira (sukladno famoznom *Zakonu o nabavi roba i usluga*).

2) *Najjeftiniji izvođači*, također izabirani na isti način, uglavnom s nedovoljno kvalificiranom radnom snagom i ponuđenim ugradbenim materijalima najniže kvalitete.

3) *Neriješeni vlasnički odnosi* zbog kojih mnogi objekti u najužoj povijesnoj jezgri i danas stoje u ruševinama. Bez suglasnosti vlasnika nije, naime, moguće ishođenje ni lokacijske ni građevinske dozvole, niti izvođenje radova, a mnogi su vlasnici nepoznati (dijelom uništena grunтовница), nedostupni (npr. izbjegli u Srbiju, poput vlasnika dviju baroknih katnica Bingulac), poginuli ili nestali, ili je viševlasnička struktura tako komplicirana da onemogućuje početak obnove (primjerice na malenoj baroknoj katnici Ensminger uknjiženo je preko 20, uglavnom nedostupnih vlasnika s Kosova).

4) *Obnova po socijalnom kriteriju* veliki broj oštećenih privatnih stambenih zgrada u povijesnoj jezgri Vukovara ostavlja izvan donacijskih programa. Isključivi je normativ takve obnove veličina obitelji (35+10... m²/osobi), a ne važnost urbaniteta i povijesnoga prostornog konteksta u kojemu se zgrada nalazi. Posljedice su primjene takva neselektivnog kriterija u povijesnoj zoni »interpolacije« nove minorne stambene gradnje.

5) *Nedostatna financijska sredstva* i neispunjavanje preuzetih obveza donatora, zbog čega poslovi na obnovi traju (ili stoje) godinama.

6) »*Donacije koje nije moguće odbiti*« javljaju se kao poseban problem u domeni intervencija na javnim prostorima. To se prije svega odnosi na razna spomen-obilježja koja netko donira Vukovaru, a »iz pristojnosti« ne podliježu prethod-

nom vrednovanju, selekciji, usklađivanju... Takve geste najčešće ne pokazuju ni dostatnu razinu dobrog ukusa (npr. križ branitelja na ušću Vuke), ni prostudirane prostorne i simboličke odnose prilikom odabira mjesta postave (npr. nepri-mjerena mjerila i razine značenja »susjednih« spomenika Marka Marulića i Franje Tuđmana na glavnom trgu).

7. Zaključno...

Što reći na kraju? U trenutku kada je počinjala obnova Vukovara, izostala je ozbiljna analiza *in situ*, pa tek potom odabir i odluka o cjelovitom modelu obnove, o metodama koje bi za naše mogućnosti bile najbolje, i što je najvažnije – izostao je realan terminski plan u kojemu imperativ neće biti *koliko* i *kada*, već *kako*... Odmah se, gotovo udarnički, krenulo u »realizaciju« a problemi su, koliko su to »strukture« dopustile, rješavani u hodu ili su preskočeni pa se danas stihijski nagomilani jasno vide usred povijesnoga grada.

Rekonstrukcija Vukovara nije kušnja samo za struku. Pitanje je to nacionalnog ponosa, ali i simboličke geste koja bi na prepoznatljiv način trebala poništiti zločin kulturocida.

Bilješke

1

Ovo je priopćenje pripremljeno kao sažetak opsežnije studije o urbanoj obnovi Vukovara, koja će biti posebno objavljena, u proširenome integralnom obliku s potpunim bibliografskim referencijama. Za ovu prigodu citatni je aparat ograničen samo na najvažnije bibliografske jedinice koje se referiraju sumarno, na početku svakoga poglavlja.

Autor teksta osobno je sudjelovao u gotovo svim segmentima pripreme i provedbe obnove Vukovara, posebice njegove spomeničke baštine, i o tome je objavio veći broj znanstvenih i stručnih priloga koji su u nekim slučajevima za sada jedini publicirani izvori.

2

Sažete pregledne prikaze razvoja i izgradnje cjeline grada u kojima je navedena i relevantna starija literatura objavio sam u sljedećim publikacijama (izbor): ZLATKO KARAČ, Vukovar – grad i graditeljstvo / Vukovar and its Architecture, u: *Čovjek i prostor – Arhitektura*, pos. izd. 1 (1992.), 8-11; ZLATKO KARAČ, Osnovna analiza urbanističko-arhitektonskog razvoja Vukovara: Kompendij dosadašnjih istraživanja, u: *Prostor*, 1-2 (1994.), 77-97; ZLATKO KARAČ, Vukovar – Urban Development and Architectural Heritage, u: *Vukovar: Reconstruction Challenge*, (ur.) Marija Macan-Kaštelan, Zagreb, 1997., 11-14; Z. KČ., Vukovar, u: *EHU*, 2, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb, 1996., 262-464.

3

Među brojnim publikacijama u kojima se obrađuju ratna zbivanja u Vukovaru 1991. – od osobnih memoarskih viđenja do znanstvenih studija – po dobroj dokumentiranosti, cjelovitosti i autentičnosti prikaza izdvojio bih sljedeće: MILE DEDAKOVIĆ-JASTREB, ALENKA MIRKOVIĆ-NAĐ, DAVOR RUNTIĆ, Bitka za Vukovar, Vinkovci, 1997.; DAVOR MARIJAN, Bitka za Vukovar, Zagreb-Slavonski Brod, 2004.

O razaranju vukovarske baštine, procjeni ratne štete i karakteru oštećenja na spomenicima v.: ZLATKO KARAČ, The Tragedy of

the Urban Heritage of Vukovar: Destruction of the Croatian and European Town Identity in 1991, u: *Vukovar '91, International Echoes and Significance: Proceedings*, (ur.) Josip Jurčević i dr., Zagreb, 2004., 131-151; ZLATKO KARAČ, Važnije zgrade za donacijsku obnovu, u: *Vukovar: Izazov obnove*, (ur.) Marija Kaštelan-Macan, Zagreb, 1997., 31-97; VLADIMIR UKRAINČIK, Ratne štete u povijesnoj urbanističkoj cjelini Vukovara, u: *Vukovar: Izazov obnove*, (ur.) Marija Kaštelan-Macan, Zagreb, 1997., 27-28; BOŽIDAR URŠIĆ, Zerstörung durch die Kriegshandlungen und Bewertung der Kriegsschäden an den historischen Baudenkmalern der Stadt Vukovar, u: *Kulturparks: Tagungen 2000*, Publikationsreihe der Arbeitsgemeinschaft Donauländer Nr.3, (ur.) Eugen Scherer et al., St. Pölten, 2001., 124-128; VLADIMIR UKRAINČIK, BOŽIDAR URŠIĆ, Ratne štete na spomenicima kulture, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 24-25 (1998.-1999.) 7-56; BRANKA ŠULC, Razorena spomenička baština i opljačkana kulturna dobra, u: *Vukovar: Vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, (ur.) Igor Karaman, Zagreb, 1994., 461-468.

4

O konzervatorskoj dokumentaciji pripremljenoj za obnovu Vukovara v.: DAVORIN KEREKOVIĆ, The Vukovar Project: from the ashes of war..., u: *GIS Europe*, 3[1] (1994.), 30-32; ZLATKO KARAČ, »Projekt Vukovar« de l'UNESCO, u: *De la colombe a la paix: Quatre joyaux culturels de la Croatie: Osijek, Vinkovci, Illok et Vukovar*, katalog izložbe, (ur.) Božo Biškupić, Zagreb-Paris, 1997., 48-50.; *** *Vukovar en 1991: Genocide de l'heritage culturel du peuple Serbe*, katalog izložbe, (ur.) Milan Paroški, Novi Sad (-); Z. K., UNESCO »Projekt Vukovar«, u: *Vukovarske novine*, 1. ožujka 1995., 3; SANJA BUTIGAN, Projektna dokumentacija još je u Novom Sadu: Vukovarska župna crkva..., u: *Glas Slavonije*, 20. srpnja 1998., 14; COLIN KAISER, Izvještaj o misiji utvrđivanja činjeničnog stanja izvršenoj u ožujku 1994. godine, u: *Informatica museologica*, 24 [1-4] (1993.), 48-60; BRANKA ŠULC, Izaslanstvo Vijeća Europe za očevid stanja zbirki Gradskog muzeja Vukovar, u: *Informatica museologica*, 25 [1-4] (1994.), 46-56; C. A., A Visit to Vukovar, u: *GIS Europe*, 3 [1] (1994.), 33.

O urbanističkim planovima i prostorno-planskim studijama za Grad Vukovar v.: ANTUN PAUNOVIĆ, Prostorno-planerski pristup obnovi Vukovara, u: *Sabor hrvatskih graditelja '96 [Zbornik radova]*, (ur.) Veselin Simović, Cavtat, 1996., 713-729; ANTUN PAUNOVIĆ, Aktualni prostorni planovi za područje grada Vukovara, u: *Vukovar: Izazov obnove*, (ur.) Marija Macan-Kaštelan, Zagreb, 1997., 19-22; ANTUN PAUNOVIĆ, TIHOMIR KNEZIĆ, TITO KOSTY, Obnova i razvojne perspektive središnjeg prometno-gospodarskog kompleksa Vukovar, u: *Sabor hrvatskih graditelja 2000: Graditelji u razvitku Republike Hrvatske [Zbornik radova]*, (ur.) Veselin Simović, Cavtat, 2000., 95-104; ANTUN PAUNOVIĆ, Pristup obnovi Vukovara, u: *Čovjek i prostor*, 5-6 (1994.), 12-13; ZDRAVKO ŠVIGIR, European 5: European Hrvatska, u: *Čovjek i prostor*, 11-12 (1999.), 27; ZLATKO KARAČ, Kolažiranje grada, u: *Čovjek i prostor*, 11-12 (1999.), 28; *** Lokacija Dunav I – sjever u Vukovaru: European 5, u: *Čovjek i prostor*, 11-12 (1999.), 31; FLORIAN MIGSCH, Ispunjavanje praznine: Prva nagrada za lokaciju u Vukovaru..., u: *Čovjek i prostor*, 11-12 (1999.), 32-33; LJUBOMIR MIŠČEVIĆ, Ispunjavanje urbane praznine: Prvonagrađeni natječajni projekt Europeana 5 za lokaciju u Vukovaru, u: *Graditelj*, 8-9 (1999.), 36-38.

5

O stručnim tijelima koja su radila na pripremi urbane obnove Vukovara v.: ZLATKO KARAČ, Vukovar: Slike moga grada [Pismo], u: *Čovjek i prostor*, 3-5 (1996.), 10; ZLATKO KARAČ, Utemeljiti zavod za obnovu i izgradnju Vukovara, u: *Vukovarske novine*, 30. srpnja 1997., 5.

6

O financijskim aspektima i donacijama za obnovu Vukovara v.: VESNA KUSIN, Reconstruction of Vukovar's Heritage, u: *Croatia Weekly*, 8. Oct. 1998.; TANJA BOŽIĆ, Tuđmanov model pao na terenu / U Vukovaru još nisu obnovljeni objekti..., u: *Večernji list [Obzor]*, 18. studenoga 2006., 52-53; ZLATKO KARAČ, VLADO HORVAT, Memorijalni i znanstveni centar nobelovca Lavoslava Ružičke u Vukovaru: Predstudija obnove / The Nobel Laureate..., Zagreb, 1998.; BRANIMIR POFUK, Vukovar među sto najugroženijih spomenika, u: *Jutarnji list*, 30. listopada 1999., 13; JASNA ZANIĆ NARDINI, Vukovar, dvaput srušeni grad, na listi stotinu svjetskih najugroženijih lokaliteta, u: *Vjesnik*, 30. rujna 1999., 3; *** Zakon o potvrđivanju Okvirnog ugovora o zajmu Razvojne banke Vijeća Europe i Republike Hrvatske F/P 1511 (2005) za Projekt »Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok – Vukovar – Vučedol«, u: *Narodne novine*, 8/2005.

7

O konceptijskim razmišljanima i modelu obnove Vukovara v.: VLADIMIR BEDENKO, Kako obnoviti Vukovar, u: *Čovjek i prostor – Arhitektura*, pos. izd. 1 (1992.), 3; SENA SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, Obnova grada Vukovara: načela i prijedlozi, u: *Vukovar: Vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, (ur.) Igor Karaman, Zagreb, 1994., 483-490; MATIJA SALAJ, Povratak i obnova, u: *Vukovar: Vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, (ur.) Igor Karaman, Zagreb, 1994., 492-493; IVAN ROGIĆ, Identitet Vukovara i uporište obnove, u: *Čovjek i prostor*, 5-6 (1994.), 14; IGOR MARIĆ, Obnova Vukovara, u: *Vukovar*, Vukovar, 1995. [ćirilica].

8

O organizaciji obnove spomeničke baštine Vukovara v.: ZDENKA PREDRIJEVAC, DAMIR FILIPOVIĆ, ĐURO ŠIMIČIĆ, Organisation und Durchführung der Erneuerung der historischen Baudenkmäler im historischen Komplex der Stadt Vukovar, u: *Kulturparks: Tagungen 2000*, Publikationsreihe der Arbeitsgemeinschaft Donauländer, Nr. 3, (ur.) Eugen Scherer et..., St. Pölten, 2001., 131-135; DAMIR FILIPOVIĆ, ZLATKO KARAČ, BOŽIDAR URŠIĆ, Vukovar: Obnova povijesne cjeline / Die Erneuerung des historischen Kerns, katalog izložbe, (ur.) Zvonko Bojčić, Osijek, 2000.

9

O metodama i oblicima obnove spomenika u Vukovaru v.: ZLATKO KARAČ, VLADIMIR UKRAINČIK, Urbanistisch-konservatorische Aspekte des Wiederaufbaus der Stadt Vukovar, u: *Kulturparks: Tagungen 2000*, Publikationsreihe der Arbeitsgemeinschaft Donauländer, Nr. 3, (ur.) Eugen Scherer et..., St. Pölten, 2001., 129-130; *** Obnova franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakoba, Vukovar, u: *Čovjek i prostor [Realizacije]*, 3-4 (2002.), 61; IVA KÖRBLER, Vinko Penezić & Krešimir Rogina: Blok 21 A, Stambeno-poslovna zgrada za stradalnike Domovinskog rata, Vukovar, 2001., u: *Oris*, 17 (2002.), 32-43; *** Godišnja nagrada »Vladimir Nazor« za arhitekturu: Vinko Penezić i Krešimir Rogina za stambenu zgradu Blok 21, Vukovar, u: *Čovjek i prostor*, 3-4 (2002.), 38-39; KREŠIMIR GALOVIĆ, Vukovar: Nove arhitektonske tendencije, u: *Jutarnji list*, 20. srpnja 2002., 40-41; ŽARKO PAIĆ, Radikalan obrat u oblikovanju urbanog identiteta: Projekt stambenog objekta u Vukovaru..., u: *Jutarnji list*, 20. srpnja 2002., 40-41; TOMISLAV PREMIERL, Dobro je hrabro: Godišnja nagrada za arhitekturu Peneziću i Rogini, u: *Vijenac*, 3. listopada 2002.; TOMISLAV PREMIERL, Prepoznavanje arhitekture, Zagreb, 2005., 72-77; *** Stanovi za stradalnike Domovinskog rata u Vukovaru, u: *Čovjek i prostor*, 1-2 (2002.), 41.

10

O nekim dominantnim problemima na obnovi Vukovara v.: IVO MAROEVIĆ, Smetaju li konzervatori? / Kako obnavljamo baštinu?, u: *Večernji list (Obzor)*, 23. kolovoza 1998., 16 (2); IVO MAROEVIĆ, Vukovarska dekoracija u stiroporu / Pod čijom je zaštitom kulturna baština?, u: *Novi list (Mediterran)*, 3. listopada 1998., 3; IVO MAROEVIĆ, Konzervatorsko novo iverje, Petrinja, 2000., 66-68, 69-70; ANĐA MARIĆ, PETAR ZOVKO, KATICA IVAN, VIKTORIJA BELEC, MIRELA DALIĆ, Pristup obnovi vukovarskog naselja Mitnica, u: *Sabor hrvatskih graditelja '96 [Zbornik radova]*, (ur.) Veselin Simović, Cavtat, 1996., 647-653; BORIS OREŠIĆ, Novi trg s fontanom dar Zagreba Vukovaru, u: *Okoliš*, 115 (2003.), 16; AMALIJA LOVRIĆ, U tijeku je izrada idejnog projekta središnjeg gradskog trga, u: *Vukovarske novine*, 5. ožujka 2004., 10; ZRINOSLAV CERANAC, TOMISLAV POLJUHA, KREŠIMIR ŠLAFHAUZER, IVAN ŠUTALO, Stambena obnova i izgradnja u Vukovaru, u: *Sabor hrvatskih graditelja 2000: Graditelji u razvitku Republike Hrvatske [Zbornik radova]*, (ur.) Veselin Simović, Cavtat, 2000., 21-35.

Summary

Zlatko Karač

Reconstruction of the Historical Centre of Vukovar after the Croatian Independence War

Before its tragic devastation in 1991, Vukovar was one of the most harmonious urban units on the territory of continental Croatia, characterized by a dominant baroque layer in its historical centre. Even though only 12 registered cultural monuments were originally subject to formal protection (!), the revision of the monument corpus in 1997/98, carried out in the framework of registering and estimating the war damage, enlarged the list by almost 160 further potentially valuable buildings, which have been documented for conservation purposes in the meantime and mostly included into the procedure of preventive conservation.

The overall damage suffered by Croatia during the war, which has been estimated to ca. 9 billion HRK (1,22 billion Euros), speaks clearly about the devastation proportions. Only the monument buildings of Vukovar suffered a damage of 470 million HRK (64 million Euros), which is more than 1/4 of the total war damage inflicted on Croatian cultural assets! The character of the devastation of cultural heritage in the very heart of the town is also manifest in the damage inflicted upon its most important monument buildings, such as the Eltz Castle (47 million HRK), the Franciscan monastery and the church of St Philip and St James (45 million HRK), the Workers' Centre (40 million HRK), and others.

The project of conservation and urban restoration of Vukovar's historical centre was first defined and elaborated in the framework of »wartime« preparations, done by experts several years before the town's reintegration, primarily with the help of the documentation base of UNESCO's »Project Vukovar« (1995/96) and two docu-

ments of urban planning – the *General Master Plan of Vukovar* (1996) and the *Detailed Urban Plan for Restoring the Central Urban Area of Vukovar* (1996/97).

The physical renewal of the town began in spring 1998 and was largely organized by the Croatian Ministry of Development and Reconstruction. The impact of the Croatian Conservation Institute was very limited despite the active engagement of Vukovar Conservation Department, which means that it was reduced to *monitoring* rather than *managing* the reconstruction of monument buildings.

The bad aspects of such renewal coordination became manifest in the competition selection of various »cheapjacks« among architects and construction companies (whereby professional references of previous work on monuments were ignored as a criterion), which mostly resulted in poor quality and numerous corrections and delays, with a logically higher total expenses. However, even in this »constellation of power« the conservation department managed to impose a high level of procedure with almost all important monument buildings, which obligatorily included the following: *a)* detailed architectural drawing of the given situation (mostly done by the Faculty of Architecture, Zagreb); *b)* conservation and restoration-related research work (done by the Croatian Restoration Institute); *c)* consultation monitoring of engineers (with a careful elaboration of historical details that »common« engineers were unable to solve); *d)* permanent monitoring of the actual work done by the conservators (including »lessons« on restoration whenever demanding details of architectural sculpture or similar issues were concerned).

The restitution of the historical centre of Vukovar was also an excellent opportunity to test simultaneously different models of restoration, both for individual buildings and for entire streets, such as: *a)* classical conservation and restoration methods of renewing the existing buildings; *b)* facsimile reconstruction of totally demolished buildings (exceptional in their value or urban significance); *c)* modern interpolation (instead of less valuable or insufficiently documented demolished buildings); *d)* correction in the measurements or design of poorly fitting modern buildings, etc.

In complete contrast to this relatively satisfactory level in the reconstruction of prominent monument buildings, the localities of demolished ambience or folk architecture now contain new, low-quality housings (mostly of rural typology!), renovated exclusively according to the norm of family size (35+10... m²) rather than the criteria of urban character and historical environmental context.

2. Vukovar, franjevačka crkva Sv. Filipa i Jakoba: razoreno stanje prije obnove (foto: Đ. Šimičić, HRZ, 1997.)

3. Vukovar, franjevački samostan i crkva Sv. Filipa i Jakoba: dovršena obnova, konzervatorska prezentacija »posljednje cjelovite faze« s kraja 19. st. (foto: Z. Karač, 2003.)

4. Vukovar, zgrada »Croatia osiguranje«: faksimilna rekonstrukcija potpuno srušene građevine izvedena na temelju prijeratne fotodokumentacije (foto: Đ. Šimičić, HRZ, 2001.)

1. Vukovar, »dunavska veduta«: karakteristična povijesna panorama grada (razglednica, oko 1900.; zbirka autora)

5. Vukovar, Strossmayerova ul., stambeno-poslovna interpolacija »Blok 21 A« za stradalnike Domovinskog rata, V. Penezić i K. Rogina, 1997.-2001.: obnova povijesne jezgre grada novom autorском arhitekturom, nagrađenom nagradom »Vladimir Nazor« za najbolje arhitektonsko djelo u Hrvatskoj u 2001. (foto: D. Fabijanić, 2002.)

6. Vukovar, Radićeva ul., individualne stambene kuće u povijesnoj jezgri grada: obnova uličnih poteza minornom »novom arhitekturom« bez kreativne vrijednosti (foto: Đ. Šimičić, HRZ, 2007.)